

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**NAMANGAN MUHANDISLIK-PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

Kasb talimi(Informatika va AT) kafedrası

**NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey dinamik Web
saytini yaratish**

BITIRUV MALAKAVIY ISH

Ilmiy rahbar_____dots. S.Xashimov

Namangan – 2016

Mundarija

Kirish	4
1-bob. Web saytlar yaratuvchi CMSlar va dasturiy vositalar haqida mavjud manbalar tahlili	6
1.1. Web saytlar yaratuvchi CMSlar bo`yicha mavjud tizimlar va ularning ustivor yo`nalishlari tahlili	6
1.2. Web saytlar yaratishda statik va dinamik sayt tushunchasi	9
1.3. Qo`yilgan masalaning dolzarbligi va uning amaliy ahamiyati	10
2-bob. NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey bo`yicha Web sayt yaratish	11
2.1. NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey boshlang`ich ma`lumotlarini shakllantirish	11
2.2. Web sayt yaratish va uni o`rnatish talablari, dasturiy mahsulotlar va Web-saytlar yaratish vositalari	13
2.3. NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey Web sayt yaratish texnologiyasini ishlab chiqish	14
2.4. Yaratilgan saytdan foydalanish yo`riqnomasini ishlab chiqish	15
3-bob. NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey Web saytni o`rnatish va samaradorligini baholash	Ошибка! Закладка не определена.
3.1. NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey Web saytni o`rnatish	Ошибка! Закладка не определена.
3.2. NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey Web sayti samaradorligini baholash	Ошибка! Закладка не определена.
3.3. Web sayt yaratish mavzusi bo`yicha amaliy dars ishlanma yaratish	16
4-bob. Hayot faoliyati xavfsizligi	19
4.1. Web sayt yaratishda kompyuterdan foydalanish qoidalarini ishlab chiqish	

4.2. Dasturiy ta`minot yaratishda elektr havfsizligi.....	21
Xulosa.....	24
Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati.....	25
Ilova.....	26

Mavzuning dolzarbligi. Ta'lim jarayonida yangi axborot texnologiyalarining joriy qilinishi yosh avlodning intellektual rivojlanishi hamda jamiyatni ijtimoiy- iqtisodiy modernizatsiya qilishning asosiy faktori va muhim sharti hisoblanadi. Respublikamizda mustaqillik yillarida ta'lim tizimiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish va rivojlantirishda ulkan natijalarga erishildi. Prezidentimiz Islom Karimov tomonidan mamlakatimizni jahon axborot makoni bilan integratsiyasiga yunaltilgan axborotlashtirish sohasidagi davlat siyosati aniq belgilab quyilgan. Uzbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 21 martdagi "Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada joriy etish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori ushbu jarayonning yanada yangi kuch bilan rivojlanishi jarayoniga zamin bo'ldi.

Prezidentimiz o'z chiqishlarida respublika iqtisodiyotining barcha tarmoqlarida AKTni joriy etishning dolzarbligini bir necha bora ta'kidlab o'tgan. Xususan, Prezidentning 2012 yil yakunlariga bag'ishlangan ma'ruzasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirishning ustuvor yunalishi bo'yicha "Axborot-kommunikatsiya va telekommunikatsiya texnologiyalari sohasidagi loyihalar va chora-tadbirlarni jadallik bilan amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Biz tubdan o'zgarishlarsiz, ya'ni zamonaviy axborot-kommunikatsiya tizimlarini iqtisodiyotning barcha tarmog'ida keng joriy qilish yo'lida portlash bilan oldinga siljishlarsiz kundalik hayotimizning istiqbolini ko'rishimiz qiyin. Biz qisqa muddatlarda axborot xizmatini ko'rsatishning turli ko'rinishlari bo'yicha oqsayotgan joylarni nafaqat bartaraf etishimiz, balki axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yuqori darajada joriy qiluvchi ilgor davlatlar qatoriga chiqishimiz kerak..." - kabi fikrlari bilan oldimizdagi vazifalarni qat'iy belgilab bergan.

Ta'lim tizimidagi chuqur va keng ko'lamli islohotlarning mazmuni va amalga oshirish muddatlari O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi qonun va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da o'z ifodasini topgan. Jumladan, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da ta'kidlanganidek, «kadrlar tayyorlash tizimi va mazmunini mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyoti istiqbollari, jamiyat ehtiyojlaridan, fan, madaniyat, texnika va texnologiyaning zamonaviy yutuqlaridan kelib chiqqan holda qayta qurish» lozim.

O'zbekiston Respublikasi shakllanayotgan global axborot jamiyatida munosib o'rinni egallashga intilmoqda. Ushbu maqsadlarga erishish uchun hukumatimiz tomonidan respublikamizda axborotlashtirish jarayonlarini faollashtirish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini tez sur'atlarda rivojlantirish, ularni iqtisodiyot va jamiyatning barcha sohalarida joriy etish hamda foydalanishning strategik ustuvorliklari belgilandi.

Respublikamizda o'qitish texnologiyalarini zamonaviylashtirishni jadallashtirish rivojlangan iqtisodiyotli mamlakatlarga qaraganda yanada dolzarb ahamiyatga ega. Chunki hozirgi kunda milliy ta'lim tizimining salohiyati iqtisodiy rivojlanishning yanada yuqori pog'onasiga ko'tarilishga amaliy imkoniyat ta'minlovchi asosiy ijtimoiy resurs sifatida gavydalanadi.

Ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalarining qo'llanilishi o'quv mashg'ulotlarining samaradorligini yanada oshiradi, o'z navbatida o'qituvchini ham, talabani ham ijodiy izlanishga undaydi. Bunda o'qituvchiga o'quv jarayonida tashkil etishda mavjud elektron adabiyotlardan, mul'timedia vositalaridan, o'rgatuvchi dasturiy ta'minotlar va boshqa axborot texnologiyalaridan foydalanishi talabaga mavzu haqida ko'proq ma'lumotlar olish imkoniyatini yaratadi. Hozirgi kunda har bir mutaxassisdan axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini bilish va uni amaliyotga qo'llay olish talab qilinmoqda.

Bitiruv ishi mavzusining dolzarbligi: Hozirgi kunda web-dasturlash tillarini yaxshi o'zlashtirish uchun yaxshi esda saqlash qobiliyati, aniq fikrlash, aqliy fikrlashning yuqoriligi muhim masala sanaladi. Ammo insonlar dunyoqarashining har-xilliligi intellekt va bilish jarayonlarining o'ziga xos bo'lishiga ta'sir etmay qolmaydi.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi. NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey dinamik Web sayтини yaratish mavzusi bo'yicha tayyorlangan malakaviy bitiruv ishi asosan quyidagi qismlardan tashkil topgan. Bular, kirish, asosiy qism, hayot faoliyati xavfsizligi, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar bo'limlaridan iborat.

Bitiruv malakaviy ishining kirish qismida O'zbekiston respublikasining ta'lim axborot tarmog'ini tashkil etish bo'yicha amalga oshirilayotgan ishlar, internetning tarkibiy qismlari av resurslari xaqida umumiy tushunchalar, mavzuning dolzarbligi hamda bitiruv malakaviy ishining tuzilishi bo'yicha zaruriy ma'lumotlar keltirib o'tiladi. NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey dinamik Web sayтини yaratishning samaradorligi, shuningdek ma'lumotlarni ma'lum bir strukturaga solish bosqichlari, ularni ishlab chiqish va tanlash, akademik lisey haqida ma'lumot beruvchi sahifalarni yaratish bo'yicha fikrlar, ma'lumotlarni qayta ishlashni faollashtirishda elektron sahifaning ahamiyati va ularning tarkibiy qismlari, akademik lisey faoliyati to'g'risida fikr yuritiladi. Mavzuning dolzarbligi, uning bugungi kun nuqtai nazaridan talqin qilinib, uning haqiqatda dolzarb masala masala ekanligi asoslab beriladi.

Asosiy qism esa, unda axborot texnologiyalari asosida elektron Web saxifalarni yaratish bosqichlari xakida, elektron Web sahifa yaratish uchun kompyuterning texnik ta'minotiga talablar, Web saxifani yaratish uchun foydalaniladigan dasturiy ta'minotlar, Web sayt yaratishda foydalaniladigan asosiy manbalar va ularning tahlili, NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey xakida asosiy ma'lumotlar, akademik liseyning boshqaruv strukturasi, akademik liseyda olib borilayotgan ma'naviy va ma'rifiy ishlar, o'quv jarayonini tashkil etish va boshqarish jarayoni, Web saxifani yaratish texnologiyasini ishlab chiqish, yaratilgan elektron sahifani sinovdan o'tkazish va tahlil qilish, Web saxifadan foydalanish yuriknomasi, Web saytlarni yaratishni o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanish, Web sayt yaratish mavzusini o'qitishni amaliy dars ssenariysi, yaratilgan Web saxifani iktisodiy samaradorligi va tannarxini hisoblash keltirib o'tiladi.

Hayot faoliyati havfsizligi bo'limlarida o'quv xonalarida hayot faoliyati havfsizligi masalalari va dasturdan foydalanuvchilar uchun maxsus mehnat sharoitlarini yaratish masalalari qarab o'tiladi. SHuningdek, umumiy tahlillari keltirib o'tiladi.

Xulosa va foydalanilgan adabiyotlar bo'limlarida esa, bitiruv malakaviy ishini bajarish bo'yicha umumiy xulosalar, takliflar va ishini bajarish jarayonida foydalanilgan adabiyotlar hamda tavsiya etiladigan qo'shimcha adabiyotlar keltirib o'tiladi.

Malakaviy bitiruv ishining izoh bo'limida yaratilgan Web saytning dastur matni keltirib o'tiladi. SHuningdek, shu mavzuga tegishli bo'lgan internet ma'lumotlari ham keltirib o'tiladi.

1-bob. Web saytlar yaratuvchi CMSlar va dasturiy vositalar haqida mavjud manbalar tahlili

Ushbu bobda Web saytlar yaratuvchi CMSlar va dasturiy vositalar haqida mavjud manbalar tahlili sifatida Web saytlar yaratuvchi CMSlar bo'yicha mavjud tizimlar va ularning ustivor yo'nalishlari hamda Web saytlar yaratishda statik va dinamik sayt tushunchasi to'liq ochib beriladi. SHuningdek, qo'yilgan masalaning dolzarbligi va uning amaliy ahamiyati keltirib o'tiladi.

1.1. Web saytlar yaratuvchi CMSlar bo'yicha mavjud tizimlar va ularning ustivor yo'nalishlari tahlili

Barchamizga ma'lumki, butunjahon tarmog'idagi veb-sahifalar kundan kunga ko'payib bormoqda. Bu holat O'zbekistonda, ya'ni Uznetda ham jadallik bilan amalga oshmoqda. Kimdir o'z shaxsiy sahifasini yaratsa, kompaniya va firmalar korporativ saytlarini yaratmoqda. Yana kimdir o'z kundaliklarini, ya'ni bloglarini olib boradilar.

Shu bilan birga, yirik portallar faoliyati ham rivojlanmoqda. Bularning hammasi esa biror dasturiy vosita yordamida yaratiladi. Kimdir HTML tilida, kimdir PHP da, yana kimlardir CMS deb ataluvchi tizimlar yordamida veb-saytlarni yaratmoqda. Xo'sh, CMS degani o'zi nima? Bu tizimni nima ekanini tushunish uchun, keling, avvalo, veb-sahifalar qanday yaratilishi haqida bilib olamiz.

1989-yilda Tim Berners-Li tomonidan World Wide Web, ya'ni Bununjahon o'rgimchak to'ri ixtiro qilinganidan boshlab uning har bir foydalanuvchisi oddiy bo'lsa-da, o'z veb-sahifasini yarata olish imkoniyatiga ega bo'ldi. Lekin, buning uchun HTML (Hyper Text Markup Language) tilini bilish shart edi. Turli xil IT-kompaniyalari tomonidan bu ishni osonlashtiruvchi bir qancha dasturiy paketlar, jumladan Adobe Dreamweaver va Microsoft FrontPage kabilar yaratildi. Bunday dasturlardan ba'zilar sayt yaratishning barcha bosqichlarini (HTML-kodni yozishdan bu kodni serverga yuklashgacha) boshqarishni o'z zimmasiga oladi. Shu bilan birga, ko'pgina hollarda (aynan oddiy sahifalarni yaratishda) foydalanuvchi bu kodni bilishi shart bo'lmagan. Sababi bu dasturlarda veb-sahifalarni yaratishning vizual usullaridan foydalanilgan.

HTML-redaktorlarining barcha afzalliklariga qaramay, saytni boshqarish vaqt o'tgani sayin va yangi ma'lumotlar qo'shilishi bilan qiyinlashib boraverdi. Chunki axborot texnologiyalari rivojlanishi bilan veb-saytlar ham rivojlanib bordi. Sayt xaritasini yaratishdek oddiy funksiyani qo'shish uchun ham veb-yaratuvchilar tomonidan ancha-muncha mehnat talab etilar edi. Axir buning uchun barcha ilovalarni ko'rib chiqish, sahifalar orasidagi bog'liqliklarni tekshirish, menyuni yaratish, forumni qo'shish kabi ishlarni bajarish lozim edi. Bu esa doimiy diqqatni va juda ko'p vaqtni talab etardi.

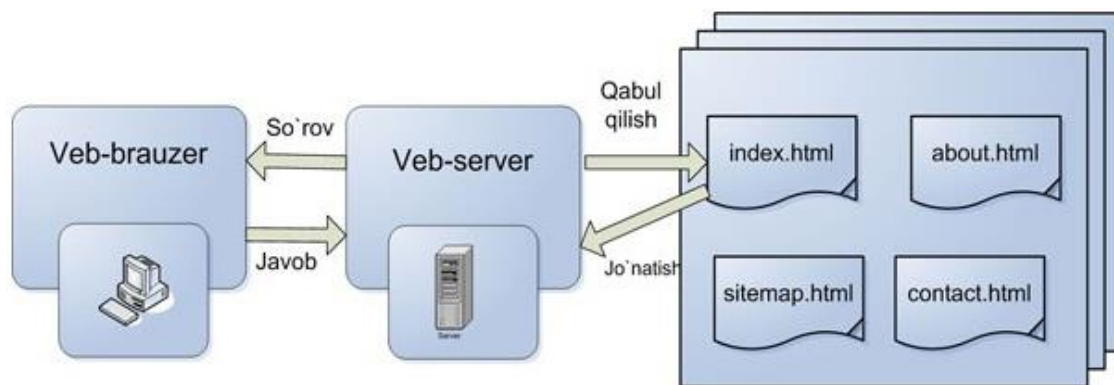
Sayt yangilanishi muammosini, ya'ni yangilanishning avtomatlashtirishini hal qilish maqsadida yirik axborot kompaniyalari, jumladan, Newsweek va Time yangi dasturiy ta'minot yaratish ishlarini boshlashga majbur bo'ladi. Bu dasturiy ta'minotlar kontentni (ma'lumotlarni) boshqarish tizimlari (CMS – Content Management System) deb ataldi.

Endi savol tug'ilishi mumkin: oddiy HTML kodida yozilgan sahifa bilan CMS nimasi bilan farq qiladi? Avvalombor, HTML da yozilgan sayt statik holda bo'lsa, zamonaviy saytlar dinamik ko'rinishga ega.

Oddiy sayt qanday prinsip asosida ishlashini ko'rib chiqamiz. Foydalanuvchi biror-bir, masalan, page.html sahifasiga murojaat qildi deylik. Veb-server o'zidagi veb-sahifalar katalogini ko'rib chiqadi va agar page.html bo'lsa, foydalanuvchiga uni ko'rsatadi, aks holda esa – 404-chi xabarni ("Fayl topilmadi") yetkazadi.

Dinamik sayt esa biroz boshqacha ishlaydi. Foydalanuvchi biror sahifaga murojaat qiladi, biroq bu murojaat diskdagi aniq bir faylga emas, balki sayt dvijokiga (agar dvijok PHP tilida yozilgan bo'lsa, odatda bu fayl index.php bo'ladi) qaratilgan bo'ladi. Dvijok foydalanuvchiga kerakli ma'lumotni biror manbadan (masalan, ma'lumotlar bazasi yoki diskdagi fayldan) oladi, uni HTML-sahifaga aylantiradi va veb-serverga uzatadi, u esa o'z navbatida, foydalanuvchi brauzeriga jo'natadi.

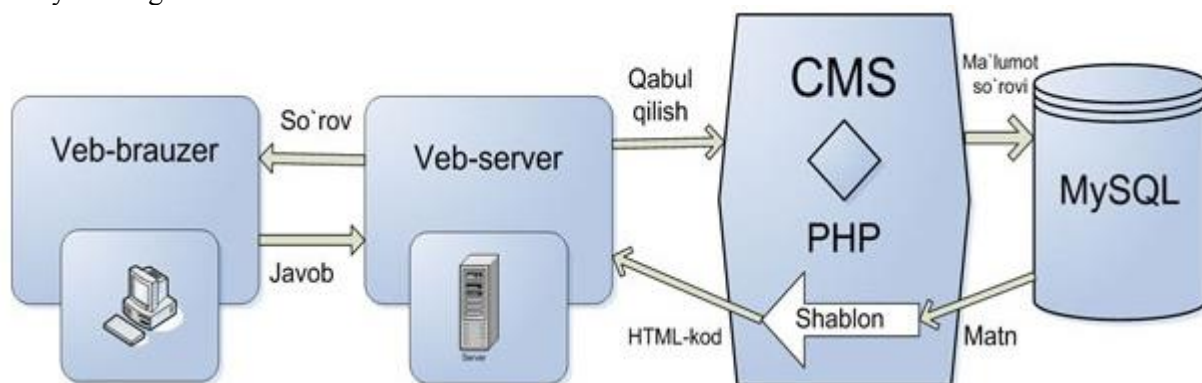
Unda yana bir savol tug'iladi: agar bitta faylnigina so'rab, uni brauzerga uzatish mumkin bo'lsa, buncha murakkablashtirishning o'zi nimaga kerak? Shuning uchunki, bu saytni boshqarish qulay bo'lsin. Aytaylik, siz 100 sahifalik (bu unchalik ko'p emas) oddiy sayt yaratdingiz. Ertami-kech siz bu sayt dizaynini, ko'rinishini o'zgartirmoqchi bo'lasiz. U holda esa siz shu 100 sahifani qo'lda o'zgartirib chiqishingizga to'g'ri keladi. Ustiga-ustak, siz avvaliga bu 100 sahifani kompyuteringizdagi lokal serverga yuklab olishingiz, undan so'ng tahrirlab, kerakli o'zgartirishlarni kiritishingiz va oxirida yana serverga yuklashingiz kerak bo'ladi.

Veb-serverning CMS siz holda qanday ishlashi

Ana endi dinamik sayt qanday ishlashini ko'rib chiqaylik. Asosiy voqea – “HTML-sahifani yaratish”. Ya'ni dvijok kontentni – matnli ma'lumotni (u rasm va jadvallar bilan ham bo'lishi mumkin) oladi va uni dizaynga “kiyintiradi”. Demak, saytning dizaynini o'zgartirish uchun siz faqatgina tayyor grafik mavzuni o'rnatishingiz yoki bir-ikkita faylni – sayt shabloni fayllarini o'zgartirishingiz kerak.

CMS tizimi sahifalarni dinamik ko'rinishga keltiradi: ular foydalanuvchi sahifani ko'rmoqchi bo'lgandagina amalda yaratiladi. Bu degani, sahifalar foydalanuvchi tomonidan bevosita ko'rilayotganda yangilanishi yoki o'zgartirilishi mumkin.

Veb-serverning CMS bilan qanday ishlashi

CMS afzalliklari

Bu tizimlarning asosiy jihati shundaki, dinamik veb-sahifalarni oson yarata olish va ularni turli xil axborot bilan to'ldirish imkoniyatini berishdir. CMS tizimlari odatda murakkab bo'lib, ular o'z ichiga xabarlarni tarqatish xizmatlari (RSS), forumlar va internet-do'konlarni oladi. Shu bilan birga, ularni o'zgartirish ham oson.

CMS nafaqat saytdagi turli ma'lumotlarni boshqarishni avtomatlashtiradi, balki shu bilan birga, sayt tuzilishining texnik tomonlari bilan tanish bo'lmaganlar, ya'ni yozuvchi va jurnalistlarga saytda o'z materiallarini bevosita foydalanuvchi interfeysi orqali qo'shish imkoniyatini beradi. Shu narsa tushunarli bo'ldiki, endi foydalanuvchilarga saytda o'z materiallarini ko'rish uchun HTML ni ham, saytdagi ma'lumotlar yangilanishining texnologiyasini ham bilishi shart emas.

CMS tizimi, shuningdek, veb-sayt yaratishni turli xil mutaxassislar orasida taqsimlab chiqish imkoniyatini beradi. Shunga ko'ra, veb-dizayner o'z diqqatini saytning ko'rinishiga (dizaynni mukammallashtirish va shablonlarni o'rnatishga) qaratib, texnik yo'nalishda bo'lmagan mutaxassislar uni ma'lumotlar (matn, tasvir va animatsiyalar) bilan to'ldirishga harakat qiladi.

Bu ham hammasi emas. Ma'lumki, dvijok – CMS ning bir qismi xolos. U dizayn shabloni asosida sayt ma'lumotlarini chiqarib beradi. Bundan tashqari, CMS da saytdagi ma'lumotlarni boshqarish (ular sayt bo'limlarini va kategoriyalarini yaratishga va ma'lumotlarni ular orasida bo'lib chiqishga imkon beradi) va bu ma'lumotlarni tahrirlash vositalari ham mavjud. Shu bilan birga, foydalanuvchi sayt ma'lumotlari aynan qayerda (ma'lumotlar bazasida, diskda HTML-fayl ko'rinishida yoki umuman tashqi serverda) saqlanayotganini bilishi shart emas.

CMS qo'llanilishi bilan ko'pgina qiyinchiliklar bartaraf etilishi mumkin. Yuqorida misol sifatida ko'rilgan sayt xaritasi ham avtomatik ravishda tuziladi, buning uchun foydalanuvchidan hech qanday mehnat talab etilmaydi. Shu bilan birga, CMS saytdagi qo'shimcha funksiyalarni, masalan, suratlar galereyasi yoki

ro'yxatdan o'tish oynasini qo'llash imkonini beradi – shu kabi funksiyalar CMS kengaytmalari orqali amalga oshiriladi. Faqatgina u yoki bu kengaytmani o'rnatish kerak xolos.

CMS ga o'tishning o'ziga xos qiyinchiliklari

Xo'sh, CMS larning shuncha afzalliklari bo'lganda nima uchun barcha sayt egalari Joomla! yoki Drupal kabi CMS larga otishga intilmayapti? Bunga bir qancha sabablarni ko'rsatish mumkin.

Birinchi sabab, inertsia bo'yicha ketish yoki boshqacha aytganda, o'zi bilgan narsaga o'rganib qolish. Inson HTML ni ishlatishga o'rganib qoladi va CMS ga o'tish saytni boshqarishni avtomatlashtirish bo'yicha qancha qulayliklar keltirmasin, biror narsani o'zgartirishni xohlamaydi. HTML dan CMS ga o'tish-yillar ichida amalga oshishi mumkin.

Ikkinchi sabab, mavjud minglab HTML-sahifalarni CMS ma'lumotlar bazasiga moslab o'zgartirish kerak bo'ladi. Aksariyat hollarda buni qo'lda bajarish kerak bo'ladi. Katta sayt uchun bu jarayon ancha ko'p vaqtni oladi, bu esa saytni vaqtinchalik faoliyatining to'xtashiga va balki, kompaniya tomonidan ko'riladigan moliyaviy zararga olib keladi. Albatta, CMS ga o'tish saytni boshqarish bo'yicha ancha vaqt tejalishini hisobga olsa, kelajakda bu o'zini oqlaydi.

Endi, CMS ga o'tishga halaqit beruvchi faqatgina bitta to'siq qoladi – texnik holat. Deyarli barcha zamonaviy CMS ishlashi uchun xostingda PHP interpretatori va MySQL ma'lumotlar bazasi serveri bo'lishi kerak. Besh-olti-yil avval shu kabi funksiyalarni taqdim etuvchi xosting-provayderlar kam edi. Hozirga kelib, vaziyat yaxshi tarafga o'zgardi va PHP hamda MySQL ni qollaydigan xostingni O'zbekistonning o'zida topish qiyinchilik tug'dirmaydi.

1.2. Web saytlar yaratishda statik va dinamik sayt tushunchasi

Sayt – bu internet tarmog’i orqali dunyoning istalgan nuqtasidan kirish mumkin bo’lgan ma’lumotlar jamlanmasi hisoblanadi. Saytlar turli dasturlash tillari (PHP, JavaScript, HTML, Ajax va boshqalar) asosida tashkil etilgan sahifalarda iborat bo’ladi. Bu sahifalarga audio, video, matn, grafik va boshqa turdagi ma’lumotlar joylashtirilishi mumkin. Saytlar, yoki sayt sahifalaridagi ma’lumotlar dinamik (o’zgaruvchan) va statik (o’zgarmas) bo’lishi mumkin. Statik (o’zgarmas) ma’lumotga ega bo’lgan saytlar WYSIWYG (what you see is what you get – nimani ko’ra olsang ana shuni olasan) asosda tashkil etiladi va undagi ma’lumotlar o’zgarmaydi. Masalan, biror shahar haqida statik sayt tayyorlandi, deylik. Bunday holatda saytga ma’lumotlar; shahar tarixi, ko’rkam joylari, manzili va bugungi kundagi holati haqida bir necha sahifali ma’lumotlar yoziladi hamda bu ma’lumotlar o’zgartirilmaydi. Siz saytga kirasiz va faqat ko’rib turgan ma’lumotingiznigina olasiz. Statik saytlarda odatda sayt va foydalanuvchi o’rtasida hech qanday amaliyotaloqa bajarilmaydi.

Dinamik (o’zgaruvchan) saytlarda esa hammasi butunlay boshqacha. Dinamik saytlar va sahifalardagi ma’lumotlar turli usullar bilan o’zgartirilishi, yoki avtomatik tarzda ma’lumotlarning almashinib turishiga asoslangan bo’lishi mumkin. Bunday saytlarda sayt va foydalanuvchi o’rtasidagi amaliyot-aloqa juda yaxshi yo’lga qo’yilgan bo’ladi. Bugungi kundagi saytlarning deyarli barchasi dinamik bo’lib, bu saytlarda foydalanuvchilar saytning asosiy yurituvchi kuchi hisoblanishadi. Dinamik saytga www.odnoklassniki.ru saytni misol sifatida keltirishimiz mumkin. Bilasizki, Odnoklassniki saytidagi deyarli barcha ma’lumotlar foydalanuvchilar tomonidan yaratiladi, o’zgartiriladi, yangilanadi va hatto o’chirib tashlanadi. Odnoklassniki sahifalaridagi ma’lumotlar to’liq sayt va foydalanuvchi o’rgasidagi amaliyot-aloqaga asoslangan. Ushbu elektron qo’llanma asosida Siz bilan tayyorlamoqchi bo’lgan saytimiz barcha dinamik xossalarni o’zida mujassam etgan bo’ladi.

Siz tayyorlanishidan bir necha qadam yiroqda turganingiz – shaxsiy veb saytingiz WordPress dasturi yordamida tashkil etiladi. Bu dinamik sayt tayyorlash dasturi bugungi kunda shaxsiy bloglar va saytlar tashkil etish dasturlari orasida dunyoda birinchi o’rinda turadi.

Hosting – saytingizning asosini tashkil etuvchi fayllaringiz saqlanadigan joy. Hosting katta hotiraga ega bo'lgan, kuchli serverlarda tashkil etiladi. Hosting xizmatini taklif etuvchi kompaniyalar o'z serverlarida millionlab saytlarning fayllarini saqlaydi va ularga xizmat ko'rsatadi.

Hosting faqat sayt fayllarini saqlash bilan cheklanib qolmaydi, balki ularning turli amaliyotlar bajarishi uchun zarur bo'lgan muhitni yaratadi, bu muhitning doimiy xatosiz ishlashini nazorat qiladi.

Hosting xizmati narxi saytingiz uchun ajratilayotgan joy, qulayliklar va xizmat sifati kabi bir necha asoslarda baholanadi. O'zbekistondagi barcha hosting xizmati provayderlarini www.hosting-obzor.uz saytidan topishingiz va ularga nisbatan bildirilgan foydalanuvchilarning haqqoniy fikrlari bilan tanishishingiz mumkin. Siz tanlagan host qanchalik yaxshi bo'lsa, saytingizning foydalanuvchilar uchun qulayligi, tez ishlashi va doim internet tarmog'ida bo'lishi ham shunchalik yaxshi bo'ladi.

Hozirgi kunda O'zbekistonda hosting xizmati provayderlari tomonidan taqdim etilayotgan eng arzon, eng kichik hajmdagi hosting tarifi – bu oyiga 3 000 so'm evaziga 1 domen va 50 mb joyga ega bo'lgan hosting xizmati hisoblanadi. Serverlari O'zbekiston hududida joylashgan milliy hosting provayderlarimizda saytingizni joylashtirsangiz, saytingiz TAS-IX tarmog'ida hisoblanadi. Bu tarmoqda bo'lishning afzalligi shundaki, agar saytingiz TAS-IX tarmog'ida bo'lsa saytingizdagi har qanday ma'lumot (audio, video, rasm va boshqalar)ni ko'rish, olish va ulardan foydalanish O'zbekistondagi ko'pchilik internet servis provayderlar abonentlari uchun bepul bo'ladi. Ya'ni, UzOnline, TPS kabi kompaniyalar abonentlari saytingizga tashrif buyurishsa, foydalanilgan megabayt uchun ulardan pul olinmaydi. O'z-o'zidan aniqki, saytingiz abonentlar foydalanishi uchun tekin bo'lsa, saytingizga tashrif buyuruvchi foydalanuvchilar soni ham ortadi.

Bugungi kunda internetda serverlari xorijiy davlatlarda bo'lgan internet servis provayderlarining 100% bepul hosting xizmatlarini ko'plab topishingiz mumkin. Bu hosting xizmatlari to'lovli hosting xizmatlaridan hech qaysi jihati bilan farq qilmaydi. Faqat O'zbekiston sharoitida xorijiy hosting va milliy hosting xizmatlaridan foydalanish o'rtasida bittagina tafovvut mavjud: xorijiy bepul hosting xizmatlaridan foydalansangiz saytingiz TAS-IX tarmog'ida bo'lmaydi, milliy provayderlarimiz xizmatlaridan foydalansangiz saytingiz TAS-IX tarmog'ida bo'ladi.

1.3. Qo'yilgan masalaning dolzarbligi va uning amaliy ahamiyati

Ma'lumki, bugungi kunda zamonaviy axborot texnologiyalari asosida o'quv jarayonlarini tashkil etish va uni amalda joriy etish natijasida dars samaradorligini oshirishga, shuningdek, talabalarni bugungi bozor iqtisodiyot sharoitiga mos bo'lgan kadrlarni tayyorlashda o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, akademik lisey va kasb – hunar kollejlari amalga oshirilayotgan ishlar va yutuqlar haqidagi ma'lumotlarni internet tarmog'ida yoritib borish ham o'ziga xos alohida ahamiyatga ega.

Bitiruv malakaviy ishida keltirib o'tilgan "NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey dinamik Web saytini yaratish" mavzusi asosida esa, quyidagi masalalarni xal qilish talab kilinadi:

- Web saytlar yaratuvchi CMSlar va dasturiy vositalar haqida mavjud manbalar tahlili
- Web saytlar yaratuvchi CMSlar bo'yicha mavjud adabiyotlar tahlili
- Web saytlar yaratuvchi vositalarning roli va ahamiyati
- Masalaning qo'yilishi va uning amaliy ahamiyati
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey bo'yicha Web sayt yaratish
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey boshlang'ich ma'lumotlarini shakllantirish
- Web sayt yaratish va uni o'rnatish talablari, dasturiy mahsulotlar va Web-saytlar yaratish vositalari
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey Web sayt yaratish texnologiyasini ishlab chiqish
- Yaratilgan saytdan foydalanish yo'riqnomasini ishlab chiqish
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey Web saytini o'rnatish va samaradorligini baholash
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey Web saytini o'rnatish
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey Web sayti samaradorligini baholash
- Web sayt yaratish mavzusi bo'yicha amaliy dars ishlanma yaratish
- Hayot faoliyati xavfsizligi
- Web sayt yaratishda kompyuterdan foydalanish qoidalarini ishlab chiqish
- Dasturiy ta'minot yaratishda elektr havfsizligi
- Hayot faoliyati xavfsizligi bo'yicha tahliliy fikrlarni keltirib o'tish va bitiruv malakaviy ishi bo'yicha bajarilgan ishdan olingan natijalar bo'yicha xulosani keltirib o'tish talab qilinadi.

Keltirib o'tilgan fikrlardan ko'rinadiki, yangi axborot texnologiyalarini yaratilayotgan web saytlar asosida internet tarmog'ida yoritib borish akademik lisey va kasb-hunar kollejlarning yutuqlarini namoyish etishda katta imkoniyatlarni ochib beradi. Xususan, bitiruv malakaviy ishining asosiy maqsadini qisqacha aytib o'tadigan bo'lsak, asosiy maqsad NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey dinamik Web saytini yaratish va yangi axborot texnologiyalarini qo'llash talab qilinadi.

2-bob. NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey bo`yicha Web sayt yaratish

Келтириб ўтилаган битирув малакавий ишининг ушбу бобида NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey bo`yicha Web sayt yaratish, NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey boshlang`ich ma`lumotlarini shakllantirish, Web sayt yaratish va uni o`rnatish talablari, dasturiy mahsulotlar va Web-saytlar yaratish vositalari keltirib ўтилади. Шунингдек, NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey Web sayt yaratish texnologiyasini ishlab chiqish ҳамда yaratilgan saytdan foydalanish yo`riqnomasini ishlab chiqish vazifalari amalga oshiriladi.

2.1. NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey boshlang`ich ma`lumotlarini shakllantirish

НамМПИ қошидаги Дўстлик академик лицейи

Наманган муҳандислик-педагогика институти қошидаги Дўстлик академик лицейи 2000 йилда ташкил этилган. Академик лицей Корея давлати кредити бўйича жиҳозланган.

Таълим муассасасида 48X24 ўлчамли спорт зали, 7 та лингофон, 2 та компьютер синфи, 6 та кимё, физика ва биология ўқув-лаборатория хоналари, 37 та ўқув хоналари, соғлиқни тиклаш ва маънавият-маърифат хонаси ва фаоллар зали мавжуд. Мавжуд компьютерлар тармоқ орқали бири-бирига боғланган бўлиб, улар интернет тармоғига уланган.

Академик лицейнинг ўқувчилар турар жойи 2013 йилда капитал таъмirdан чиқарилган. Узоқ туманлардан келган ўқувчиларнинг деярли барчаси замонавий талабга эга бўлган ётоқхона билан таъминланган. Унинг 2-қаватида 200 нафар ўқувчи ўрнига эга бўлган ошхона мавжуд. Ошхонада барча шароитлар яратилган.

Академик лицейда 4 та (ижтимоий-гуманитар (ўзбек), хорижий филология (ўзбек), аниқ фанлар (техника йўналиши –ўзбек ва рус)

табiiй фанлар (ўзбек)) таълим йўналишлари бўйича таълим-тарбия ишлари олиб борилади.

Ўқувчиларнинг дарсдан бўш вақтларини унумли ва мазмунли ташкил этиш мақсадида 38 та фан, 8 та спорт ва «Бадий хаваскорлик» тўгараклари ҳамда «Заковат», «Нафосат» қизлар клублари ҳамда тил ўргатиш маркази фаолият кўрсатмоқда.

Академик лицейда ахборот-ресурс маркази интернет тармоғига уланган 7 та компьютер жамланмаси, янги авлод адабиётларининг электрон версияси ва 23000 данадан ортиқ анъанавий босма адабиётлар мавжуд.

Охирги йилларида вилоят фан олимпиадасида жами 41 нафар ўқувчилар иштирок этиб, шундан 25 нафари совринли ўринларни эгалади. Вилоят олимпиадаси ғолибларидан 15 нафари Республика босқичида иштирок этиб, юқори натижаларга эришди.

Академик лицей АКШ элчихонасининг "ACCES" кичик грант проекти (Кам таъминланган оила фарзандлари ва етим болаларга инглиз тилини ўргатиш) бўйича иш олиб бормоқда. Ўқувчиларга инглиз тилини ўргатиш бўйича режа асосида дарслар ташкил этилган.

Академик лицей битирувчиларидан ҳар йили 60-70 % и олий ўқув юртларига ўқишга кирмоқдалар. Жумладан ҳозирги кунда чет давлатларда Канадада, Англияда, Японияда, Жанубий Кореяда, Дубайда, Хитойда, Россия, Латвия давлатларида ва Давлатимизда ташкил этилган чет давлат олий ўқув юртларида битирувчилар таҳсил олмоқда.

2.2. Web sayt yaratish va uni o'rnatish talablari, dasturiy mahsulotlar va Web-saytlar yaratish vositalari

Hozirgi davrga kelib, CMS asosiga qurilgan bir qancha tizimlar yaratilgan. Ularga misol qilib, Drupal, PHP-Nuke, WebDirector, Joomla!, NetCat, Slaed, Microsoft CMS, WordPress, PHPShop kabilarni keltirish mumkin. Bu tizimlarning ba'zilar umuman tekin bo'lsa, ba'zilaridan esa haqqini to'labgina foydalanish mumkin.

CMS ni tanlash bir tomondan oson va jo'ndek ko'rinsada, bu juda jiddiy masala. Internetda ularning turli yo'nalishdagi o'nlab (agar yuzlab bo'lmasa): yuz dollarlab turadiganidan to ochiq kodli bepul turigacha, ma'lum bir sohagagina taalluqlisidan ixtiyoriy murakkablikdagi sayt qurish imkonini beradiganigacha, oson boshqariladiganidan administrator uchun katta qiyinchiliklar keltiradiganigacha turini topishingiz mumkin. Xullas, agar CMS lar bilan ishlash bo'yicha hech qanday tajribangiz bo'lmasa, keraklisini tanlash qiyinlashib ketishi tayin.

Dastlab keling, pullik CMS larni ishlatmaslikka harakat qilamiz. Axir katta pul to'lab, CMS ni ishlatishdan besamara foydalanishga naxojat. Shu yerda bir narsani aytib o'tish kerak: bu bilan o'zimizga qiyin qilamiz. Boshqa tarafdin esa, qanchalik murakkab bo'lsa, shunchalik qiziq bo'lishi aniq, shunday emasmi?

Endi CMS larga yana bir talab qo'yamiz: universallik. Bu degani, biz ishlatmoqchi bo'lgan CMS ixtiyoriy konfiguratsiyadagi kompyuterlarda ham ishlay olishidir. Shuningdek, saytni lokal serverdan haqiqiy serverga ko'chirganimizda yoki bevosita serverning o'zida yaratayotganimizda CMS bilan hech qanday qiyinchiliklar tug'ilmasligi kerak. Bu talabga esa, afsuski, ko'pchilik bepul CMS lar javob bera olmaydi.

Barcha dasturiy ta'minotlarga qo'yiladigan talablardan yana biri – xavfsizlik (axir siz haftalab-oylab yaratgan saytingizni shunchaki qiziqish uchun bir kunda buzishlarini xohlamasangiz kerak?). Shuning uchun CMS larning xavfsizlik darajalari doimiy yangilanib turishi shart.

Natijada, talablarimizga deyarli to'liq javob beradigan quyidagi: PHP Nuke, Drupal, Joomla!, Slaed CMS tizimlarigina qoladi. Endi ana shu CMS larni batafsilroq ko'rib chiqamiz va o'zimizga kerakli ba'zi xulosalar chiqaramiz.

PHP Nuke. Eng birinchi CMS lardan biri bo'lib, afsuski, ancha vaqtlardan buyon yangilanmay kelmoqda. Biroq, uning kodi ko'plab adashlari uchun asos bo'lib xizmat qilmoqda (masalan, DotNetNuke, PostNuke). Bu bir-biriga nom jihatidan yaqin bo'lgan tizimlar foydalanuvchi diqqatiga navbatma-navbat chiqib turadi. Funksionallik jihatidan tizim ancha mukammal bo'lib, uning uchun ko'plab qo'shimcha modullar yaratilgan. Masalan, xabarlar lentasi, forum, maqolalar, so'rovlar tashkil qilish, statistika olib borish va boshqalar. Ammo, saytlarning tuzilishi jihatidan bir xillik kuzatiladi. Shu bilan birga, bu tizim yuklanishi qiyin bo'ladi, ya'ni qo'shimcha modullar sahifa yuklanishini sekinlashtiradi. Bu esa ko'plab foydalanuvchilarga yoqmasligi tayin. Yuklanish nafaqat sahifaga, shuningdek, serverga ham tushadi, bu esa xosting xizmatini taqdim etuvchilarga yoqmaydi. Agar sizni shunday vaziyat qoniqtirsa, aynan shu CMS ni tanlashingiz mumkin. Murojaat qilish uchun rasmiy sayti: www.nukefiles.ru

Drupal. Turli xil o'zgartirishlar orqali o'zimizga moslab olish bo'yicha eng mukammal CMS deb aytish mumkin. Shu yerda shuni aytish kerakki, "Tomchi" (bu tizim nomi ingliz tilidan aynan shunday tarjima qilinadi) aslida, CMS emas, balki "CMS ni tuzuvchi tizim". Uning yordamida siz tayyor bloklardan kerakli CMS ni yig'asiz. Shuni aytish mumkinki, funksionallik va dizayn jihatidan o'zingizni qanoatlaniruvchi CMS ni hosil qilasiz. Standart modullar to'plamiga blog, forum, xabarlar lentasi, fayllarni yuklash, ovoz berish, qidiruv kabilar kiradi. Bunda ko'rinadigan kamchilik bitta: PHP va MySQL ni mukammal bilish lozim. Agar bu qisqartmalarni tushunmagan bo'lsangiz, keyingi CMS ga o'tavering, aks holda esa bu tizimga jiddiyroq e'tibor bering. Rasmiy sayti: www.drupal.org. Texnik yordamni www.drupal.ru saytidan ham olishingiz mumkin.

Slaed CMS. Bugungi kunda ancha ommabop CMS bo'lib, turli xil saytlarda ishlatiladi. Ikki xil varianti mavjud: pullik va tekin (OpenSlaed). Ikkovi ham bitta yadroda qurilgan (bu degani xavfsizlik darajasi bir xil) va faqatgina funksionalligiga ta'sir qiluvchi modullar soni bilan farqlanadi. Bepul variantida biror mavzudagi nisbatan kichik portalni yaratishingiz mumkin. Ammo, bundan ortig'ini emas. Dizayni ham unchalik katta qiyinchiliklarsiz o'zgartirilishi mumkin. Tizim aslida Rossiyada yaratilgani uchun rus tilidagi yordam (slaed.net) haqida qayg'urmasa ham bo'ladi.

Joomla! Bugungi kunda eng mukammal dvijoklardan biri (agar bepullari ichida eng mukammali bo'lmasa) bo'lib, uning uchun shunchalik ko'p qo'shimcha modullar yaratilganki, ular yordamida o'zingizning saytingizga deyarli ixtiyoriy funksionallikni berishingiz mumkin. Bu dizaynga ham tegishli bo'lib, uni o'zgartirish uchun ham juda ko'p shablonlar mavjud. Biroq, bu yerda bir kamchilik ham bor: shablonlar tizimi shunday tuzilganki, sahifalarni yaratish va to'ldirish jarayonida sayt bo'limchalari kichik-kichik qismlar bo'lib, ajralib qolishi mumkin. Ya'ni, bu qismlar jadvallar asosida yaratilgan. Bu esa saytingizga o'z shaxsiy ko'rinish berishingizda bir qator noqulayliklar tug'diradi: yuqorida tilga olingan qismchalar kutilmagan joyda

chiqib qolib, jahlingizni chiqaradi, shuningdek, ularni yo‘qotish uchun vaqtingiz ketadi. Umuman olganda, agar sizni tayyor shablonlar qoniqtirsa (ular esa juda ko‘p va xilma-xil), u holda bu tizim sizga juda mos keladi. Agar siz Joomla! ni tanlab o‘ziga xos original sayt yaratmoqchi bo‘lsangiz ozgina terlashingizga to‘g‘ri keladi. Rasmiy yordam sayti: joomla.org. Shuningdek, ruscha yordamni norasmiy bo‘lsada, ancha yaxshi bo‘lgan joomlaportal.ru va joom.ru saytlaridan ham olishingiz mumkin.

Shunday qilib, yuqorida keltirilgan tavsiyalar asosida siz o‘z saytingizni tez va oson ravishda yaratishingiz mumkin. Ammo hech qaysi CMS sizga tayyor holdagi saytni taqdim etmaydi. Buning uchun sizdan harakat va mehnat talab etiladi. Yaratayotgan saytingiz boshqalarnikiga o‘xshamasligi, dizayn jihatdan takrorlanmas va original bo‘lishi uchun esa shaxsiy fantaziyangiz va qobiliyatingizni ishga solishingiz kerak.

2.3. NamMPI qoshidagi Do‘stlik akademik lisey Web sayt yaratish texnologiyasini ishlab chiqish

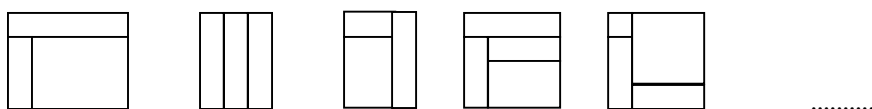
Юкорида айтиб ўтилганидек, электрон қўлланмани яратишнинг умумий алгоритми сифатида куйидаги боскичларни келтириб ўтишимиз мумкин:

1. Яратиладиган Web саҳифа бўйича зарурий ахборотларни тўплаш.

Бу босқичда берилган мавзу бўйича зарурий ахборотлар тўпланади. Масалан: фаннинг давлат таълим стандарти, фан дастури, ишчи дастури, келандар режаси, маърузалар матни, дарс сценарийси, савол ва топшириқлар тўплами, мустахкамлаш тестлари, видеодарс ишланмалари, фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати, дастурдан фойдаланиш бўйича кўрсатма ҳақидаги маълумотлар бўйича маълумот тўпланади. Бу маълумотларни Word редактори ёрдамида компьютерга киритиб, маълум бир форматга солинади. Шунингдек барча маълумотларни тайёрлаб олинган кейинги босқичга ўтилади.

Яратиладиган Web саҳифанинг умумий структурасини ҳосил қилиш.

Бу босқичда яратиладиган Web сайт учун шаблонларни тайёрланади. Бу шаблонларни саҳифани яратаётган дизайнер ҳамда программистнинг маҳорати билан ҳам боғлаш мумкин. Чунки, дастурий воситаларнинг ўзида ҳам махсус шаблонлар мавжуд бўлиб, бу шаблонлардан фойдаланиш ёки янги шаблон яратиш ҳам мумкин. Қуйида шаблон учун бир нечталарини фрейм ва жавалларни келтириб ўтайлик.

3. Саҳифага тегишли саҳифаларни ўзаро боғлаш.

Бу босқичда ҳар бир яратилган саҳифани бир-бири билан ўзаро боғлаб, саҳифа учун занжир ҳосил қилинади.

4. Саҳифага дизайн бериш бўлими.

Бу босқичда ҳар бир саҳифани дизайн жиҳатдан янада кучайтирилади, қўшимча безаклар берилади.

5. Яратилган Web саҳифани текшириш.

Бу бўлимда яратилган саҳифани назоратдан ўтказиб, ишлаш жараёни текширилади. Бу текширишнинг энг қулай усули бу саҳифани бошқа компьютерда ишлатиб кўриш ва ўзаро боғлиқлигини текшириб чиқиш ҳисобланади.

2.4. Yaratilgan saytdan foydalanish yo`riqnomasini ishlab chiqish

2.5. Web sayt yaratish mavzusi bo'yicha amaliy dars ishlanma yaratish

Дарснинг технологик харитаси

Мавзу: «Интерактив веб-сайтлар».

Мақсад ва вазифалар

Дарснинг мақсади: Ўқувчиларга «Интерактив веб-сайтлар» ҳақида маълумот бериш. Мисоллар ёрдамида тушунтириш.

Дарснинг таълимий вазифаси: ўқувчиларни информатика фанига қизиқтириш, мавзу тўғрисида тушунча бериш, билим ва малакасини ошириш, ўқувчиларга чат, интерактив веб-саҳифалар, интерактив веб-саҳифалари ишлаб чиқишнинг принциплари ҳақидаги билим бериш ва уларни ташкил этиш кўникмасини ҳосил қилиш.

Дарснинг тарбиявий вазифаси: ўқувчиларни мустақилликка ўргатиш, эркин фикрлаш қобилиятини ривожлантириш ҳамда изчил мулоқотга ўргатиш.

Дарснинг касбга йўналтирувчи мақсади: ўқувчиларга турли мисоллар ёрдамида дастурчилик, веб-дизайн яратувчиликка оид илк тушунча ва билимларни сингдириш.

Ўқув жараёнини амалга ошириш технологияси

Дарснинг кўргазмалари қуроллари: дарслик, доска, бур, тарқатма материаллар, жадваллар, персонал компьютер, проектор.

Услуб: Маъруза ва амалиётнинг уйғунлиги.

Шакл: Савол-жавоб. Жамоа ва кичик гуруҳларда ишлаш.

Восита: электрон ресурслар, дарслик, плакатлар, тарқатма материаллар.

Усул: Тайёр презентация ва слайд материаллари асосида.

Назорат: Оғзаки, савол-жавоб, муҳокама, кузатиш.

Баҳолаш: Рағбатлантириш, 5 баллик рейтинг тизими асосида.

Дарснинг блок чизмаси

№	Дарс босқичлари	Вақт	Усуллар
1	Ташкилий қисм	3 дақиқа	
2	Ўтилганларни такрорлаш	7 дақиқа	Савол-жавоб, кластер, блиц-савол, тест, машқ бажариш
3	Янги мавзу устида ишлаш	17 дақиқа	Маъруза, ақлий ҳужум
4	Янги мавзунини мустаҳкамлаш	15 дақиқа	Савол-жавоб, кластер, блиц-савол, тест, машқ бажариш
5	Уйга вазифа	3 дақиқа	

1. Ташкилий қисм: Ўқитувчи дарс жиҳозларини ҳозирлайди, уй вазифаларини сўраш мақсадида фойдаланадиган "Кичик гуруҳларда ишлаш" интерфаол усули учун ўқувчиларни 3 гуруҳга бўлиб олади.

2. Уй вазифасини текшириш: Гуруҳларга саволлар берилади: Ҳар бир гуруҳнинг жавоблари эшитилиб, ҳулоса чиқарилади. Сўнгра информатика фанига ҳисса қўшган олимлар ҳаёти ҳақида қисқача суҳбат бўлади.

3. Янги мавзу баёни: Ўқитувчи ўқувчиларга янги мавзунини тушунтириб беради.

Мавзунини ўтиш бўйича тавсия:

Ақлий ҳужум: Ўқувчиларга мулоқот қила оладиган қандай веб-саҳифаларни биласиз? деган савол берилади. Улар электрон почта очиш, формалар билан ишлаш ҳақида эслаб олишади.

Маъруза: энди ўқувчиларга ташкил этилишига асосан веб-саҳифалар 3 турда бўлиши ва уларнинг фарқи тушунтирилади. Уларга интерактив веб-саҳифалар ташкил этишнинг 7 принципи айтилиб, мисоллар билан изоҳланади.

Мавзу охирида аввалдан тайёрлаб қўйилган тест веб-саҳифасида ишлаш тавсия қилинади.

Ақлий хужум: Мавзу охирида аввалдан тайёрлаб қўйилган тест веб-саҳифасида ишлаш тавсия қилинади.

Уйга вазифа:

1. Дарсликдаги тест дастурига ўзгартириш киритиб тест саволини биттага ошириш.
2. Тест тузиш (10 та ёки ундан ортиқ тест).

Веб-сайтлар гипермувожаатлар (hyperlink) орқали боғланган бир нечта веб-саҳифаларнинг жамланмаси бўлиб, уларни шартли равишда қўйидаги икки турга ажратиш мумкин:

Статик	Динамик
--------	---------

Статик веб-сайтлар — ўзаро боғлиқ тарзда кодланган матнли, расмли ва бошқа шаклдаги ахборотлардан иборат ўзгармас веб-саҳифаларнинг мажмуидир. Улар фойдаланувчи учун қизиқарли бўлган стандарт ҳолдаги ҳужжатлар ва маълумотлардан таркиб топади. Агар уларни янгилаш ёки қўшимча маълумотларни қўшиш керак бўлса, у ҳолда дастурий кодни ҳар сафар ўзгартириш керак бўлади. Бу эса кўп вақт ва меҳнат талаб этади ва веб-саҳифалар сонининг ортиши натижасида веб-сайтни бошқариш мураккаблашиб боради. Шунини эслатиб ўтиш жоизки, Интернетга асос солинган илк даврларда барча веб-сайтлар статик турда бўлган.

Ҳозирги вақтда веб-сайтлар динамик шаклда тайёрланади. Динамик веб-сайтлар — фойдаланувчи сўровини бажариш жараёнида ахборотлари бир-бири билан боғланмаган ҳолда ўзгариб турувчи веб-саҳифалардан иборат бўлади. Динамик веб-сайтларда ахборотлар билан ишлаш фойдаланувчи сўровига биноан серверда сақланаётган маълумотлар омборига мувожаат асосида ташкил этилади.

Статик ва динамик веб-сайтларнинг фарқини қуйидаги мисол орқали кўриш мумкин (my.gov.uz — ягона интерактив давлат хизмати портали). Расмда акс эттирилган веб-саҳифалар битта веб-сайтга тегишли бўлиб, фойдаланувчининг сўровига асосан биринчи веб-саҳифа ўрнига иккинчи веб-саҳифа очилган.

Агар мазкур веб-сайт статик турда ташкил этилганда эди, у ҳолда ундаги ҳар иккала веб-саҳифада акс этадиган бир хил ахборотлар ҳар бир веб-саҳифа учун такроран кодланар эди (такрорланган ахборотлар рақамлар орқали ифодаланган). Бу веб-сайт динамик турда бўлгани учун махсус сценарий асосида веб-саҳифанинг тегишли қисми ўзгариши орқали биринчи веб-саҳифа иккинчисига ўтади. Веб-саҳифанинг ўзгармай қолган қисми учун бир марта ёзилган кодлар ҳар икки саҳифа учун ҳам умумий бўлади. Демак, веб-сайт бир-бирига яқин жуда кўп веб-саҳифалардан иборат бўлса, шубҳасиз уни динамик турда бўлиши катта аҳамиятга эга. Динамик веб-сайтларнинг асосий қулайликларидан бири ахборот ресурсларини администратор ойнаси орқали бошқаришнинг осонлигидир.

Динамик веб-сайтлар интерактив (интерфаол, ингл. interaction — ўзаро таъсир эта олиш) технологияларни қўллашда қулай бўлиб, бундай технологиялар қўлланган веб-сайтлар **интерактив веб-сайтлар** деб аталади. Ҳозирги кунда веб-сайтларнинг интерактивлик имкониятига алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Лекин, кўп ҳолларда флеш-анимацияли ёки мультимедияли ресурслари мавжуд бўлган веб-сайтлар интерактив веб-сайтлар сифатида нотўғри талқин этилмоқда.

Интерактив веб-сайтларда фақатгина маълумотларни кўриш ёки танишиш имкониятини тақдим этиш билангина чекланиб қолмасдан, яна уларда рўйхатдан ўтиш, хабар юбориш ва қабул қилиш, онлайн (ингл. online — алоқада, тармоқда) сўровлар ўтказиш, буюртма асосида маълумот олиш, турли ҳисоблагичлар ва бошқа элементлар орқали фойдаланувчининг «мулоқот» қилиш имконияти ҳам тақдим этилади. Шу билан бирга кўпгина интерактив веб-сайтлар фойдаланувчи ва сайт маъмурияти орасида онлайн-суҳбатлар ўтказиш, онлайн-чатлар (ингл. chatter — гаплашмоқ) орқали реал вақт ҳолатида тўғридан тўғри боғланиш имконини беради.

Веб-сайтга интерактивлик хусусиятини жорий этиш учун махсус дастурий кодлар — сервер скриптларидан фойдаланилади. Бу скриптлар фойдаланувчидан олинган маълумотлар серверда қайта ишлангач веб-саҳифада акс этишини таъминлаб беради.

Одатда, браузер html файлни ўқийди, агар ушбу html файлда сервер скрипти мавжуд бўлса, аввал улардаги сценарий бўйича амаллар серверда бажарилади, сўнгра олинган натижалар браузерда акс эттирилади. Скриптлар серверда бажарилганлиги ҳамда натижа браузерга юборилганлиги сабабли сервер скриптининг дастлабки дастурий коди браузерда кўринмайди.

Сервер скриптлар қуйидагиларни бажариши мумкин:

- ихтиёрий ахборотларни тезда қўшиш ва ўзгартириш;
- фойдаланувчининг сўровига жавоб бериш ёки уларга маълумот юбориш;
- ихтиёрий маълумот ёки маълумотлар омборига кириш имконияти;
- фойдаланувчи хоҳишига кўра веб-саҳифани ўзгартириш ва созлаш каби.

Интерактив веб-сайтларда бир қатор тартиб-қоидалар мавжуд бўлиб, улардан асосийларини санаб ўтаемиз:

- веб-сайтдаги веб-саҳифаларнинг деярли барча қисми сервер дастурлари ёрдамида генерация (ҳосил) қилинади ва қайта ишланади;
- веб-саҳифалар генерацияси учун барча ахборот тегишли маълумотлар омборидан олинади. Маълумотлар омбори махсус сервер компьютерларида турли кўринишда сақланади;
- кўпинча веб-сайтларда рухсатни чеклаш элементларидан фойдаланилади. Бу чеклашлар турли мижозлар учун турлича бўлиши мумкин. Оддий мижозлар веб-сайтни фақат кўриб чиқиш, бошқалари эса ўзгартиришлар киритиш имкониятига эга бўладилар. Бунда идентификациялаш (лотин. identifico — тенглаштирма, бир хил деб ҳисоблама), яъни логин (фойдаланувчи идентификатори номи) ва парол (франц. parole — сўз) элементларидан фойдаланилади (қўйидаги расмларга қараңг);
- веб-сайтда маълумотларнинг кидирув тизими мавжуд бўлади.

Динамик веб-сайтлар Java Script, PHP, Perl ва шу каби жуда кўп тарқалган ва умумий эътироф этилган дастурлаш тизимлари ёрдамида ишлаб чиқилиб, улар ёрдамида сервер скриптлари ёзилади. Ушбу дастурлаш тиллари ихтиёрий мураккабликдаги сайтларни мукамал даражада тайёрлаш имконини беради. Аммо, бу вазифани бажаришда чуқур малака талаб этилгани учун дастурчилар томонидан амалга оширилади.

4. Кутиладиган натижалар

Ўқувчилар янги билим ва кўникмаларга эга бўлади. Улар **Интерактив веб-сайтлар** ҳақида билим ва амалда қўллаш кўникмаларини эгаллайдилар.

5. Келгуси режалар (таҳлил, ўзгаришлар)

Ўқитувчи ўз фаолиятининг таҳлили асосида ёки ҳамкасбларининг дарс таҳлили асосида кейинги дарсларига ўзгаришлар киритади ва режалаштиради.

Ақлий ҳужум: Ўқувчиларга қизиқарли бўлиши учун улар билан биргаликда саволларга жавоб бериш мақсадга мувофиқ. Бу машқ орқали асосан турли хилдаги масалалар, машқлар бажарилади. Шу билан бирга бошқа мавзулар мисоллари ечилиб ўқувчилар билими мустаҳкамланади.

3-bob. Hayot faoliyati xavfsizligi

3.1. Web sayt yaratishda kompyuterdan foydalanish qoidalarini ishlab chiqish

Кейинги пайтларда юртимиз коллежларида укувчиларни назарий методик савиясини такомиллаштириш, кургазмали куруллар ва техника воситалари билан таъминлаш ишларига катта эътибор берилмоқда. Бу эса нафакат укувчилардан, балки укувчилардан ҳам уз устида ишлашни, янги педагогик технологияни урганишни талаб килмоқда.

Хозирги кунда коллежларда дарс беришда компьютер тармоклари, модем, электрон почта ва телефондан кенг фойдаланилмоқда.

Шундай экан коллежларда информатика фанидан дарс утишда, аввало меҳнат муҳофазаси ва техника хавфсизлигини ташкил этиш лозим. Бунда қуйидаги қоидаларга укувчилар катъий риоя этишлари лозим:

- Укувчи рухсатсиз қурилмаларни манбага улаш ва учирш;
- Манбага уланган ХТ воситаларини қаровсиз қолдириш;
- Харақатдаги механизмлар (принтер, дисковод, сканер ва хоказолар)га укувчининг рухсатсиз тегиш;

- Корпуси бузилган ХТ воситалари ёки изоляцияси бузилган утказгичлар билан ишлаш⁴
- Халатсиз ишлаш;
- Хул қул ва нам қийим билан ХТ қурилмаларидан фойдаланиш.

Шуни ҳам қушимча қилиш мумкинки, компьютер давр мужизасидир, лекин, у бегубор уйинчок эмас. Чунки, сиз 60 Гц частотали узгарувчан электромагнит майдонлиэлектрон қузғу рупарасида турибсиз.

Бу майдонда меъёрдан ортик булишлик бир қатор қасалликларни қелтириб қикаради, жумладан, қуз қатаракти, рак шишмалари, иммунларни қасайиши ва бошқа қилдаги қасалликларни қелтириб қикариши мумкин.

Хисоблаш техникаси қурилмалари билан тугри муносабатда булиш ва фойдаланишда қулай ва хавфсиз усулларини қуллаш учун хавфсизлик техникаси, меҳнат гигиенаси ва санитарияси талабларини моҳиятини тушунтириш. Меҳнат интизоми, хавфсизлик техникаси, қараёнида учраши мумкин булган қулгилсиз қолатлар ва улар таъсиридан қасқаниш усуллари билан таништириш.

Иш бошлашдан олдин, иш даврида ва иш тамом булгандан кейинги талаблар билан таништириш ва ургатиш, ҳамда уни ташкил қилиш тартибини ургатишдан иборат. Химоя қийимлари, химоя воситаларидан фойдаланиш ва уларнинг аҳамиятини тушинтириш. Ишни қажаришнинг хавфсиз усуллари ва воситаларидан фойдаланиш қоидалари ва қодимларни бурч ва вазифалари, мажбуриятлари, бундан ташари хавфли қолат руй берганда қандай қарақат қилиш тартиби билан таништириш. Тушунтириш ишларини утқазган инженер-техник қодимлар исми қамилияси маҳсус журналга ёзиб қорилади. Иш қойлари қонаси турли оғохлантирувчи белгилар билан қихозланган булиши қерак.

Масалан: хисоблаш техникаси қурилмаларини ишлатилаётганда қаво айланадиган туйиқларини тусиб ёки ёпиб қуйманг.

- қурилма ва аппаратлар суюқлик қуйманг ва туқилишига йул қуйманг;
- қанг, намлик, қуёш нури тушишидан эҳтиёт қилинг;
- магнит қисмларни яқинлаштирманг;
- электр манбага уловчи қабелларни оёқ остида, стол ва стул остида қолдирманг;
- приборларни тугридан-тугри улаш ёки узиш мумкин эмас, қетма-қетлик улаш ва узиш қоидаларига риоя қилинг ва хоказолар.

Хисоблаш техникасида тугри ва аниқ маълумот олиш учун дискетларни эҳтиёт қилиш буйича қуй

- магнитли қатламга қул тегизманг;
- дискетни магнтли қисмга яқинлаштирманг;
- дискетни 10-600С қароратли муҳитда қасланг;
- химояловчи тусикни беҳуда қилжитманг;
- дискетни дисководга эҳтиётқорлик билан белгиланган талаби буйича қойлаштиринг;
- дискетни турли меҳаник ва ташқи таъсиридан қасланг.

Хавфсизлик техникаси юзасидан тушунтириш утқазилганлиги ҳақида маълумот.

	Ходимнинг исми ва шарифи	Инструктаж ёки курсатмадан утка- зилган сана	Курсатма ёки инс-труктажни кискача мазмуни	Имзо
	2	3	4	5

3.2. Dasturiy ta'minot yaratishda elektr havfsizligi

Odam organizmiga elektr tokining ta'siri chastotasi 50 Gs bo'lgan o'zgaruvchan tok odam tanasidan qo'ldan - qo'lga yoki qo'ldan oyoqqa qarab o'tishida tokning ta'sir etish vaqti 3s davm etsa, kuchi 100 mm bo'lgan tok yurakning falajlab qo'yadi. (Falajlanishi va yurak urishini tartibsiz ravishda ishlashga olib kelib turishi kutiladi)

Agar tok ancha vaqt o'tib tursa 50/80 Am tokdan nafas olishi to'xtashi mumkin. Sababi tokning issiqligi ta'sirida tana to'qimalarini, yemirilishiga olib keladi va ko'pincha nerv sistemasi xam ishdan chiqadi. Tok qo'llar orasidan yoki qo'l bilan oyoqlar orasidan o'tgan 20-25 Am tok kuchida kuchlanish ostida bo'lgan predmetini, narsani qo'l bilan ushlaganda barmoqlar uni changallab siqib oladi va odam tok ta'siridan mustaqil qutila olmaydi. Bu xolda tokning kelishi uzib qo'yilmasa odam o'lishi mumkin.

Odam mustaqil ravishda qo'lini kuchlanishli predmetdan, narsadan tortib olishga qodir bo'lgan tok eng katta qo'yib yuboradigan tok deyiladi.

Erkaklarda uchun bu tok 9 dan 23 Am gacha chegaralaydi.

Ayollar uchun esa 6 dan 16 Am gacha chegaralaydi.

Tokning tanadan o'tishi va tokning kirish va chiqish joylari ahamiyatga ega Masalan; tok qo'ldan oyoqlarga qarab borishda tokning chap qo'ldan oyoqlarga borishdagiga nisbatan ikki barobar tok o'tadi.

Odam tanasidan o'tadigan tok uning chap qo'ldan oyoqlariga qarab borishda tokning chap qo'ldan oyoqlarga borishdagiga nisbatan ikki barobar tok o'tadi.

Odam tanasidan o'tadigan tok uning qarshiligiga bog'liq. Odamning qarshiligiga taxminan 100000 OM 5000 OM bo'lishi mumkin. Bunda terining butunligi va holatiga xamda tana orqali o'tish yo'lga qarab qarshilik har xil bo'ladi. (xolatiga deganda: namligi, quruqligi, shikastlanmaganligi va sh.o.).

Masalan tanadagi kuchlanish 50 V bo'lganda tananing qarshiligi 1000 OM deb qabul qilinadi, terining yuqorigi qatlami 10-38 V gacha kuchlanishda teshila boshlaydi. 127-220 V da teri tananing qarshiligiga deyarli ta'sir etmaydi.

Odamning elektr tokidan ximoya qilishning eng yaxshi chorasi odam sezadigan kattalikdagi tokni uning tanasidan o'tishga yo'l qo'ymaslik. Bunday choralardan biri yerga ulash yoki nol simga ulash bilan tanadan o'tadigan tokni kamaytiradi, lekin mutloq xavfsizlikni kafolatlamaydi.

Tokning organizmga ta'sir qiladigan chegaraviy yo'l qo'yiladigan sanitariya-gigiena normalari, tok ta'sir qilishi vaqtiga va tokning turiga xamda CHastotasiga qarab jadvallarda keltirilgan.

Qishloq xo'jaligi hayvonlari organizmiga elektr tokining ta'siri qanday?. Hayvonning massasi qancha katta bo'lsa elektr tokning xavfli ta'siri shuncha kam. Lekin yirik xayvonlar tanasining qarshiligi odamnikiga nisbatan kam bo'ladi. SHu sababli bir xil kuchlanishda hayvon tanasi odam tanasiga nisbatan ancha katta tok o'tadi.

Yirik shoxli qora mol uchun tanasining qarshiligi oldingi oyoqlari bilan keyingi oyoqlari orasida 400-600 OMni tashkil qiladi. Hayvon yiqilganda uning yungining ho'l quruqligiga qarab 50-100 OM gacha kamayadi. Bunda tandan o'tadigan tok ko'payadi.

Hayvonni yiqitmaydigan kuchlanish 30 s vaqt mobaynida 50-200 Gs chastotada 12 V tashkil qiladi. qo'y quruq holda turganda uni 9 V kuchlanish va go'ng shaltog'ida turadigan bo'lsa, 3-6 V gacha bo'lgan kuchlanish bezovta qilmaydi.

Elektroustanovkalarga xizmat ko'rsatuvchi kishilarni xavfsizliklari. Bu kishilar 5 ta malakali guruhlariga bo'linadilar.

1-guruhga – elektromontyorlarning shogirdlari elektr dvigatellarning motoristlari, avtokran haydovchilar, qurilish ishchilari va boshqa elektrik xodimlar kiradi. Ular elektrotexnikaviy bilimlarga ega emaslar.

2-guruhga – elektromontyorlar, elektroslesarlar, yuqori voltli dvigatellarning motoristlari, kuchlanish 1000 V dan yuqori bo'lgan qurilmalarning farroshlari, haydovchilari va aloqachilari kiradi.

3-guruhga – yuqoridagi mutaxasislarning ish stajlari kamida 6 oy bo'lgan, maxsus ta'lim olgan shaxslar yoki texnika bilim yurtlarini bitirib ish staji 3 oydan ortiq bo'lganlari kiradi.

4-guruhga – katta elektromontyorlar, elektroslesarlarning brigadirlari, elektrostansiyalarning operativ xodimlari, injener va texnik bo'lib ish boshlovchilar kiradi.

5-guruhga – katta montyorlar, masterlar, texniklar, injenerlar elektroustanovkalarda kamida 5 yil ishlash va yoshi 23 dan kam bo'lmagan, to'qqiz sinf va maxsus ta'limotga ega bo'lganlar kiradi.

Bizga ma'lumki EHMlar turli kuchlanishlarni o'zida mujassamlashtirilgan murakkab qurilma hisoblanadi. SHuning uchun ham EHM bilan ishlashda elektr xavfsizligi choralarini ko'rish lozim. Qurilmalarni elektr tarmog'iga ulanishida ochiq kabellardan foydalanish tavsiya etilmaydi. EHM larning ayrim qismlarini ko'rishda, uning ishini nazorat qilishda u albatta ma'nbadan uzilishi shart. Xuddi shuningdek tarmoq kompyuterlari o'rnatilgan xonalar yerga ulangan bo'lishi talab etiladi.

3.3. Kompyuter xonalarida stol va stullarning joylashuviga bo'lgan talablar

Kompyuter xonasida stol va stullarga talablar mavjud bo'lib, stol balandligi yerdan 68-77 sm, stullar esa aylanuvchan bo'lishi kerak va orqasida suyanchig'i bo'lishi kerak. Chunki stol stullar o'z gabariti bilan to'g'ri kelmasa foydalanuvchi tezda charchab qoladi. Stol va stullar shunday joylashtirilishi kerakki, ular insonlarga turib yurishga xalaqit bermasligi kerak. Bundan tashqari, operatorlar bimalol har bir operatorlar oldiga borib birga ishlay olishi kerak.

Ish joyining konstruktivligi va elementlarining joylashinuvi (o'tirg'ichlar, axborotning ko'rsatish, boshqarish organlari) antropometrik, fiziologik va psixologik talablarga hamda ishning xarakteriga to'g'ri kelishi kerak.

Shunday konstruksiyalangan ish joyi monitor maydonidan tashqaridagi bajarilishi qiyin bo'lgan operatsiyalarni bajarish imkonini beradi. Axborotning ko'rsatish manbalari bu holda EHM ning displeyi SNiP 2.01.02-85 (5) ga to'g'ri keladi.

Ko'zga tushaётgan nagruzkani kamaytirish uchun displey ergonomika nuqtai nazaridan optimal o'rnatilishi kerak, displeyning tepa burchagi ko'z bilan bir tekislikda bo'lishi kerak, ekrangacha masofa 28-60 sm bo'lishi kerak. Ekraning miltilashi $\text{mil} > 70$ Gs bo'lishi kerak.

Antropometrik mos tushishi operatorning ish boraётgan vaqtda fazoda, kenglikda tananing joylanishi imkoniyati va turli pozani egallashi nazarda tutiladi. Bu masalani hal qilish uchun birinchi navbatda boshqarish pulti asboblardan operatorning o'g'i borib yetadigan zona aniqlanadi. Bu mos kelishini ta'minlash qiyinchilik bilan erishiladi, chunki har bir kishining antropometrik ko'rsatkichlari turlicha. O'rta bo'yli kishini qoniqtirgan o'rindiq, baland ёki past bo'yli bo'lgan kishiga noqulay bo'lishi mumkin.

Xavfsiz faoliyat ko'rsatish maqsadida inson tanasi o'lchamlari quyidagi holatlarda hisobga olinadi:

- poldan ёki ish maydonidan, mashinalar ishlashini nazorat qilish, to'g'rilash zonasi, signalizasiya va nazorat asboblarga bo'lgan sathni optimal balandligini o'lchashda;
- balandlikda qo'lda boshqariladigan mashinalar frontini joylashtirishda, ayniqsa avariya organlarining puxta joylashtirishda;
- boshqarish organlarini shakli va o'lchamlarini tanlashda.

Monitordan insonning ko'zigacha bo'lgan optimal masofa. Monitor ko'zdan ozgina pastroqda va 50 sm dan kam bo'lmagan masofada joylashishi kerak. Monitor va ko'z orasidagi masofa 80 sm gacha bo'lishi tavsiya qilinadi, bu masofa kichik bo'lsa insonning ko'zi tez charchaydi. Monitorni dizayni va ranggi o'ziga e'tiborni jalb qilmasligi kerak. SHuning uchun monitoring sirt tomonida har xil reklama ёpishtirgichlar bo'lmasligi kerak. Monitoring ekrani zangori va ko'k ranglarga bo'yalishi maqsadga muvofiq hisoblanadi. Chunki bu ranglar inson ko'ziga eng yaxshi ranglardan hisoblanadi.

Qisman monitor oldidagi o'tirishda xavfsizlikni va kamfort ish joyini rasional tashkil etish lozim. Foydalanuvchi usul asosiy xavfsizlik vidiomanitor ekran displeydan chiqadi deb bo'lmaydi. Eng kuchli nurlanish odatda manitorni ёn va orqa tomonidan ham tarqaladi. SHuning uchun foydalanuvchi joyini bir necha kompyuter qarama – qarshi turgan joyda undan ham ёmoni orqama – ketin joylashtirishdir. Videomonitor xillari orasidagi

tavsiya etiladigan oradagi masofa 2 m dan kam bo'lmashi va èn tomondagi masofa 1,2 m dan kam bo'lmashi lozim. Kompyuterlar joylashgan xona yetarli darajada keng va doimiy ravishda havosi almashib turishi kerak. Bitta displey uchun minimal standart norma 6m ni, minimal hajm esa 20 m tashkil etishi kerak.

Displey oldida ishlaganda xonani èritilishi yaxshi bo'lishi va imkoni boricha tabiiy kunduzgi èritilishga yaqin bo'lishi kerak. YOritish uchun displeyga yaqin joylashgan lyuminiscent lampochkalardan foydalanib bo'lmaydi. Bu strobaktik effekt deb aytiladi, displey ekranda ma'lumotni buzilishiga olib keladi.

YOritishni eng maqbul usuli galten nurlanishli manbadir. Amerikalik olimlarning ham foydalanuvchilarga tavsiyasi diqqatga loyiqdir:

- Displey ekraniga yaxshi himoya filtri o'rnatish, to'rtli filtrlardan foydalanmang;
- Ekran o'z sathidan 20 sm pastda va ko'zdan 65 sm masofada bo'lishi kerak (agar shu yaqindan èki ko'rsangiz ham displey bilan burningizni uning yaqiniga olib borib ishlamang, hatto burun ham zarar ko'rishi mumkin);
- Ekranni oynaga nisbatan to'g'ri burchak holida o'rnatish;

- Ekranning èritish xonasining èritishiga teng bo'lishi kerak (taxminan 500-700 lk) èrqin lyumensent nurdan saqlanish;
- YOritin fonda qora harflar oson o'qiladi;
- Har 10 minutda nigohni ekrandan boshqa tomonga oling;
- CHernovikdan ma'lumotni SHKga kiritishda uni ekran yaqinroq joyga qo'ying;

- Ko'zga displey ènida ishlaganda alohida ko'zoynak lozimligini ko'z doktori bilan gaplashib ko'ring. (masalan perforirovamniy oynak)

Barcha nurlantirishlarni yaxshi yutuvchi ayrim o'simliklar bor. Ular ko'pgina nurlanishlarda ular juda zo'r rivojlanadi. SHuning uchun ko'pgina ofislarda xonani bezash uchun emas, balki nurlanish kamaytirish uchun xona o'simliklardan foydalanishadi. SHuning uchun ushbu tavsiya

kompyuterdan foydalanuvchilar uchun berish mumkin. Umuman xulosa shuki:

- Ekranni lippillashi va yarqirashi, yaqinda èmon ko'rish, asab stresslari va asabiylikka olib keladi.
 - Past chastotali maydon nur kasalliklari, stresslar, homiladorlarni buzilishlar bilan o'tishga, reproduktiv funksional buzilishga va èmon sharoitli ishlar paydo bo'lishiga olib keladi.
 - Elektron maydon hujjatlarini o'zgartirish va rivojlanishni to'xtatishga olib keladi.
- Bu ko'zning xuristalini xiralashish — katarakta keltirib chiqarish mumkin.

Xulosa

Men ushbu malakaviy ishini tayyorlash va yozish jarayonida juda ham ko'p o'zim uchun zarur bo'lgan bilim va malakalarga ega bo'ldim. Xususan, **bukletlarni** yaratish dasturlari nima maqsadda yaratish va ularni kelgusida foydalanishda asosiy maqsad, ayniqsa bukletlarni yaratish xisobiga turli sahifalarni yaratishda dizayn sifatida qulayliklarni ochib berishga xarakat qildim. SHuningdek, ukuvchilarga doimiy ravishda bilim berib borish jarayonida o'zimni malakaviy ishida bajargan ishlarimni yanada takomillashtirish bo'yicha yangi tasavvurlar oldim. Ayniqsa, kasb-hunar kollejlarda ukuv jarayonini yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish va kompyuter imkoniyatlaridan foydalanishning samaradorligini yanada oshishiga amin bo'ldim.

O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi qonunda o'quv jarayoniga ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etish mamlakatimiz ta'lim tizimini islo qilishning asosiy ko'rsatkichlaridan biri sifatida e'tirof etilishi bejiz emas. CHunki, pedagogik texnologiya ta'lim jarayonini inqirozdan holi etish, uni bozor iqtisodi sharoitiga mos holda takomillashtirish va Davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiq kadrlar tayyorlashning muhim omillaridan biri bo'lib hisoblanadi.

Mamlakatimiz Prezidenti Islom Karimov ta'kidlaganlaridek, «Eng yangi zamonaviy o'quv vositalari bilan ta'minlangan kollejlarda eskidan qolgan o'qitish uslublarining davom etishiga mutlaqo yo'l qo'yib bo'lmaydi».

Bitiruv malakaviy ishini bajarish davomida quyidagi masalalarni yechish asosiy maqsad qilib olinadi:

- Web saytlar yaratuvchi CMSlar va dasturiy vositalar haqida mavjud manbalar tahlili
- Web saytlar yaratuvchi CMSlar bo'yicha mavjud adabiyotlar tahlili
- Web saytlar yaratuvchi vositalarning roli va ahamiyati
- Masalaning qo'yilishi va uning amaliy ahamiyati
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey bo'yicha Web sayt yaratish
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey boshlang'ich ma'lumotlarini shakllantirish
- Web sayt yaratish va uni o'rnatish talablari, dasturiy mahsulotlar va Web-saytlar yaratish vositalari
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey Web sayt yaratish texnologiyasini ishlab chiqish
- Yaratilgan saytdan foydalanish yo'riqnomasini ishlab chiqish
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey Web saytini o'rnatish va samaradorligini baholash
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey Web saytini o'rnatish
- NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey Web sayti samaradorligini baholash
- Web sayt yaratish mavzusi bo'yicha amaliy dars ishlanma yaratish
- Hayot faoliyati xavfsizligi
- Web sayt yaratishda kompyuterdan foydalanish qoidalarini ishlab chiqish
- Dasturiy ta'minot yaratishda elektr havfsizligi
- Xulosa
- Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Endi, kelgusida bu ishlarimni davom ettirib, kasb-hunar kollejlarda zamonaviy yangi pedagogik texnologiyalar asosida o'quvchilarga bilim berish uchun albbatta elektron sahifalar, interaktiv usullar asosidagi dasturiy ta'minotlar yaratib, ukuvchilarning bilimini yanada mustahkam bo'lishida o'zimni olgan bilimlarim bilan javob berishga harakat qilaman.

1. Ўзбекистон Олий ва урта махсус таълим вазирлиги. Ўзбекистон Республикаси халқ таълими вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот кумитаси томонидан яратилган «Ўзлуксиз таълим тизими учун укув адабиётларининг янги авлодини яратиш» концепцияси.
2. Ўзбекистон Республикасининг "Ахборотлаштириш тўғрисида"ги қонуни Тошкент ш., 2003 йил 11 декабрь, 560-II-сон
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Соғлом бола йили» давлат дастури тўғрисидаги қарори, Тошкент ш., 2014 йил 19 февраль, ПҚ–2133-сон
4. А.Р. Марахимов, С.И. Рахмонқулова. Интернет ва ундан фойдаланиш. Тошкент, 2001.
5. В.А. Каймин, Б.С. Касаев. «Информатика: практикум на ЭВМ» Учебное пособие. Москва «Инфра – М» 2001.
6. Симпсон Г. «Профессиональная работа на персональном компьютере» М.: Финансы и статистика. 1988 г. 288 стр.
7. "VB NET Complete". BPB Publication, NewDelhi-2002 у.
8. Матросов, Сергеев, Чаунин. HTML 4.0 в подлиннике. BHV-СПб, 2000
9. Вайнам Л, Вайнам В, Динамический HTML. Диасофт 2001
10. Уилтон П. Java Script. Основы. Символ-плюс. 2002
11. «Освой самостоятельно PHP4». Пер.с англ. – М.:Издательский дом «Вильямс», 2001.
12. Вайнам Л, Вайнам В, Динамический HTML. Диасофт 2001
13. Ғуломов С. С. ва бошқалар. Ахборот тизимлари ва технологиялари: Олий ўқув юрти талабалари учун дарслик /Академик С. С. Ғуломовнинг умумий таҳрири остида.—Т.: «Шарқ», 2000.-592 б.
14. Д. Кирсанов. Веб-дизайн. -СПб: Символ-Плюс,2001.
15. Сайидахмедов Н. Ўқитувчи фаолиятининг технологияланувчанлиги. // Халқ таълими. 1999. № 5, 80-83б.
16. Қ. Ишматов ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ АСОСЛАРИ (Илғор педагогик технологиялар) Ўқув қўлланма Наманган-2003
17. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. М.: Знание. 1989. – 80с.
18. Н.Гайбуллаев, К.Тошмуродова «Педогогика» маърузалар матни, Тошкент-2000 йил
19. Р.Мавлонова, О.Тураева, К.Холикбердиев «Педогогика» Тошкент «Укитувчи» 2001 йил
20. З.К.Исмаилова «Педогогикадан амалий машгулотлар» Тошкент «Фан» 2001 йил
21. Н.И.Макиенко «Хунар-Техника таълими билим юртларида педогогик процесс» «Укитувчи» нашриёти Тошкент-1979 йил
22. «Бозор иқтисодиёти назарияси ва амалиёти», акад. С. Ғуломов ва М.Шарифхўжаевлар таҳрири остида., Тошкент « Ўқитувчи » 2000 йил.

23. У.Ю.Юлдашев, Р.Р.Бокиев, Ф.М.Зокирова «Информатика» Тошкент-2002 йил
24. « Иқтисодиёт илми асослари », С. Ғуломов, А. Абдуллаев, А. Сотволдиев, Тошкент, «Молия», 2002 йил
25. «Бозор иқтисодиёти назарияси ва амалиёти », акад.С. Ғуломов ва М. Шарифхўжаевлар таҳрири остида, Тошкент « Ўқитувчи » 2000 йил.
26. « Иқтисодиёт илми асослари », С. Ғуломов, А. Абдуллаев, А. Сотволдиев, Тошкент, « Молия », 2002 йил.
27. И.Холлиев, А.Икромов «Экология» (касб-хунар коллежлари учун) Тошкент «Мехнат» - 2001 йил
28. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. Тошкент, 1992 й.
29. К.Ё.Ёрматов ва бошқалар. Ҳаёт фаолияти ҳавфсизлиги. Маърузалар матнлари, Тошкент, 2000 й.
30. Ш.К.Маҳмудова. Касб касалликлари. Т. 1996 й.

Қўшимча маълумотлар учун ишоратлар

1. <http://www.php.net>
2. <http://www.php.net/manual>
3. <http://www.fagts.com/knowledge-base/index.phtml>
4. <http://www.netcraft.com>

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O`RTA MAXSUS TA`LIM VAZIRLIGI**

NAMANGAN MUHANDISLIK-PEDAGOGIKA INSTITUTI

Kasb ta`limi fakulteti

Fakultet dekani

“ _____ ” _____ 2016 y.

Himoyaga ruxsat etilsin:

Kasb ta`limi (Informatika va AT) kafedrasi kafedrasi
mudiri

_____ O.Jakbarov
“ _____ ” _____ 2016 y.

Bakalavr darajasini olish uchun

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

MAVZU: _____

Bitiruv malakaviy ishini bajardi:
5111000 - Kasb ta`limi
(Informatika va AT) ta`lim
yo`nalishining 4 kurs talabasi

Bitiruv malakaviy ishi rahbari:

Namangan -2016

«TASDIQLAYMAN»

Kasb ta'limi fakulteti dekani

_____ prof. B.J.Mahmudov

“_____” _____ 2016 y.

NAMANGAN MUHANDISLIK-PEDAGOGIKA INSTITUTI

Bakalavrlar uchun bitiruv malakaviy ishiga

TOPSHIRIQ

Kasb ta'limi fakulteti Kasb ta'limi (Informatika va AT) yo'nalishi bo'yicha

Kasb ta'limi (Informatika va AT) kafedrasida bitiruvchi

_____ ning

(talabaning ismi va familiyasi)

Bitiruv malakaviy ishi mavzusi NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey dinamik Web saytini yaratish yaratish

Ish raxbari t.f.n., dos. A.SHaripov

(ilmiy darajasi, unvoni, ismi va familiyasi)

Rektorning ish mavzusi va rahbarni biriktirish haqidagi buyrug'i

№ _____ **«** _____ **»** _____ 2016 yil

Bitiruv malakaviy ishini topshirish muddati “_____” _____ 2016 y.

1. Bitiruv malakaviy ishini bajarish uchun boshlang'ich ma'lumotlar

NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey haqida ma'lumotlar

Kompyuter dasturiy vositalari, operasion tizimlar va texnik ta'minot

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, metodlar va strategiyalar

2.Tushuntiruv yozuvlarining tarkibi 10-15 ming so'z xajmida qo'lyozma tarzida:

1-bob. Web saytlar yaratuvchi CMSlar va dasturiy vositalar haqida mavjud manbalar tahlili

2-bob. Web sayt yaratish va uni o'rnatish talablari, dasturiy mahsulotlar va Web-saytlar yaratish vositalari

3-bob. NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey bo'yicha Web sayt yaratish

Hayot faoliyati xavfsizligi

Xulosa

3.CHizma ishlari tarkibi (ko'rgazmali chizma materiallar)

1. Web sayt yaratish dasturi imkoniyatlari bo'yicha taqdimotlar

2. Zamonaviy pedagogik texnologiya metodlariga oid taqdimotlar

3. Multimediali dasturiy mahsulot taqdimoti

4. Bitiruv malakaviy ishi bo'yicha maslahatlar.

T/r	Bo'lim mavzusi	Maslaxatchi o'qituvchilarning F.I.SH	Topshiriq berildi		Topshiriq bajarildi	
			sana	imzo	sana	Imzo

5. Bitiruv malakaviy ishini bajarish rejasi (rahbar rejalashtiradi)

T/r	Bitiruv malakaviy ishi bosqichlarining nomi	Bajarish muddati	Tekshiruvdan o'tgan muddati
1.	<i>Kirish</i>	24.02.2015	
2.	<i>1-bob. Web saytlar yaratuvchi CMSlar va dasturiy vositalar haqida mavjud manbalar tahlili</i>	18.03.2015	
3.	<i>2-bob. Web sayt yaratish va uni o'rnatish talablari, dasturiy mahsulotlar va Web-saytlar yaratish vositalari</i>	27.04.2015	
4.	<i>3-bob. NamMPI qoshidagi Do'stlik akademik lisey bo'yicha Web sayt yaratish</i>	4.05.2015	
5.	<i>Hayot faoliyati xavfsizligi</i>	17.05.2015	
6.	<i>Xulosa</i>	28.05.2015	
7.	<i>Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati</i>	4.06.2015	

Bitiruv malakaviy ishi rahbari _____
(familiyasi, ismi, sharifi) (imzo)

Topshiriqni bajarishga oldim _____
(talabaning familiya, ismi, sharifi) (imzo)

Topshiriq bajarilgan sana "____" _____2016 y.

Kafedra mudiri _____ dos. O.O.Jakbarov

1.	Ergashov Jasurbek Abduqayum o`g`li	A.SHaripov, NamMPI Akademik lisey va KXXlari bilan ishlash bo`yicha prorektor	NamMPI qoshidagi Do`stlik akademik lisey dinamik Web saytini yaratish	Q.Umarov, Do`stlik akademik lisey direktori, dosent
----	---------------------------------------	--	---	---